

УДК 329:352:354

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-18-18>

Юрій Лазоришин

ORCID: 0009-0003-0053-9532

Микола Луцький

ORCID: 0009-0007-4094-8911

УЧАСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У ФОРМУВАННІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ ЇХ ОНОВЛЕННЯ

Модернізація системи місцевого самоврядування в Україні в контексті реформи децентралізації, об'єктивує і актуалізує потребу в дослідженні ролі й участі інститутів громадянського суспільства в цьому процесі. Чинне українське законодавство істотну роль відводить політичним партіям, які сприяють формуванню й вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах. Метою статті є аналіз політико-правових засад участі політичних партій у формуванні складу представницьких органів і виборних осіб місцевого самоврядування. Аналізуються положення, норми та приписи Конституції України, чинних законодавчих актів, які регулюють механізм участі політичних партій у формуванні органів місцевого самоврядування. Акцентується увага на політичних аспектах формування правових засад і особливостях їх реалізації під час проведення місцевих виборів за пропорційною виборчою системою. Для цього використані порівняльно-правовий метод, методи політологічних досліджень, що дало змогу виокремити особливості діяльності політичних партій з формування системи місцевого самоврядування, окреслити перспективи оновлення її політико-правових засад. Діяльність політичних партій аналізується через призму її ефективності в умовах реформи децентралізації, місцевих виборів. Характеризуються особливості правової регламентації діяльності місцевих осередків партій в умовах воєнного стану. Висловлені міркування про правові підстави й політичну доцільність оновлення нормативно-правового регулювання діяльності політичних партій. Наголошується на доцільності критичного запозичення досвіду зарубіжних країн, насамперед, держав – членів Європейського Союзу.

Ключові слова: громадянське суспільство, децентралізація влади, місцеве самоврядування, місцеві вибори, органи місцевого самоврядування, політичні інститути, політичні партії, пропорційна виборча система.

Вступ. Політичні партії в Україні (далі – партії) сприяють формуванню й вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах. Це засадниче конституційне положення є вихідним для розуміння сутності механізму їх участі у формуванні органів місцевого самоврядування (далі – ОМС). Формування складу представницьких органів і виборних осіб місцевого самоврядування з використанням пропорційної виборчої системи, що системно запроваджене під час останніх місцевих виборів у 2020 р., сприймається неоднозначно як політиками, науковцями, так і загалом громадян. Думки часом полярні – від підтримки цієї ідеї і до скепсису в її реалізації. Підстави для цього різні та й відповідь неоднозначна. Саме місцеві вибори є владоустановчим феноменом – способом формування представницьких ОМС в Україні й органів влади Автономної Республіки Крим (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів) і старост. Чинне законодавство України регламентує участь партій у формуванні представницьких і виборних осіб місцевого самоврядування через механізм місцевих виборів, структурування за їх результатами місцевих рад, утворення виконавчих органів та їх

реорганізації. Істотно, часом визначальну роль законодавець відводить партіям. Реалізують вони її по-різному – ефективно, а то й символічно. З огляду на перспективи модернізації засад демократичного устрою повоєнної України пропонується тема статті видається актуальною, має наукову і практичну цінність.

Мета статті полягає в аналізі політико-правових засад участі партій у формуванні ОМС, доцільності їх оновлення.

Завдання дослідження – визначити систему нормативно-правових актів, що становлять основу механізму політико-правового регулювання участі партій у формуванні ОМС; проаналізувати ключові положення, норми та приписи законодавчих актів і специфіку їх застосування; з'ясувати особливості діяльності партій на місцевому рівні в умовах воєнного стану; виокремити проблеми правового забезпечення діяльності місцевих осередків партій і сформулювати висновки щодо доцільності його модернізації.

Матеріал і методи дослідження. Механізм політико-правового регулювання участі партій у формуванні ОМС досліджено на основі аналізу чинних нормативно-правових актів. Дослідження здійснене із використанням методів політичного та правового аналізу й інших. Ключовим став порівняльно-правовий метод, за допомогою якого сформульована модель досліджуваного явища, проаналізовані особливості правового регулювання діяльності партій у системі місцевого самоврядування, окреслені перспективи їх оновлення. Поєднання політичного та правового підходів дало змогу осмислити стан нормативного регулювання діяльності партій, потребу у його оновленні.

Результати дослідження. В Україні опубліковано низку партіологічних досліджень, автори яких – науковці, правники й політологи Е. Андрющенко, П. Байковський, Н. Батанова, Р. Балабан, М. Кармазіна, В. Кафарський, В. Литвин, Ю. Мацієвський, О. Новакова, М. Примуш, М. Розумний, А. Романюк, М. Обушний, І. Павленко, М. Савчин, К. Турчинов, Ю. Шведа й ін. – змістовно аналізують генезу формування та розвитку партійно-політичної системи, зокрема чинне законодавство про політичні партії. Участь партій у формуванні ОМС висвітлюється у працях політологів, соціологів, фахівців з публічного управління (Ю. Бевз, І. Бекешкіна, Л. Гонюкова, С. Дерев'янка, А. Колодій, В. Комарницький, Ю. Копинець, В. Лебедюк, Ю. Остапець, Н. Ротар та ін.). Корисним з огляду на предмет дослідження є використання підходів, сформульованих у працях зарубіжних науковців Р. Гантера, Л. Даймонда, М. Дюверже, Г. Сарторі й ін.

Вихідною є теза, що чинне законодавство України створює загалом основу для формування системи ОМС, участі партій у цьому процесі. Законодавчу основу становлять Конституція України, Виборчий кодекс України, Закони України «Про політичні партії в Україні», «Про місцеве самоврядування в Україні», окремі положення, норми і приписи інших законодавчих актів.

Ключовими для розуміння проблеми дослідження є насамперед положення ч. 2 ст. 5 Конституції України про те, що «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [2], а також декларування у ст. 7 того, що «в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування» [2]. Ці норми офіційно тлумачаться в окремих рішеннях Конституційного Суду України, змістовно аналізуються в науково-практичних коментарях Конституції України. Спільне розуміння науковців – сукупність положень, норм і приписів Основного Закону України про місцеве самоврядування, інститути безпосередньої демократії дають підстави стверджувати про існування конституційних моделей як основи законодавства.

У ст. 36 Конституції України закріплено право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації «для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку,

охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей» (ч. 1) [2]. Конституєдавець відводить партіям провідну роль, саме вони «сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах» (ч. 2) [2]. Для розуміння функціонування партій акцентуємо увагу на тому, що «членами політичних партій можуть бути лише громадяни України» (ч. 3) і «ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій» (ч. 5) [2].

В умовах збройної агресії РФ проти України особливої актуальності набула конституційна норма ст. 37: «Утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються» (ч. 1) [2]. Виявом її реалізації є здійснена згідно з вимогою ч. 4 цієї ж статті заборона в судовому порядку діяльності 11 проросійських партій в Україні вже у 2022 р.

Під час дослідження участі партій у формуванні ОМС слід враховувати прописану в ч. 3 ст. 37 заборону, згідно з якою «не допускається створення і діяльність організаційних структур партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, а також на державних підприємствах, у навчальних закладах та інших державних установах і організаціях» [2].

Певним застереженням для діяльності партій є вимога ч. 3 ст. 5 Конституції України: «Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами» [2].

Подальший розвиток процесів демократизації вимагає неухильного дотримання конституційного припису, за яким «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (ч. 2 ст. 19) [2].

Участь партій у формуванні ОМС реалізується шляхом сприяння громадянам у реалізації їх права «брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування» (ч. 1 ст. 38) [2]. Ст. 71 закріплює, що «вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Виборцям гарантується вільне волевиявлення» [2].

У статтях розділу XI «Місьцеве самоврядування» Конституції України визначено його статус і повноваження, особливості здійснення, рівнева структура ОМС (ст. 140); строки проведення місцевих виборів, порядок обрання голів і депутатів рад та припинення їх повноважень (ст. 141); вичерпно прописані повноваження територіальних громад і утворюваних ними ОМС (ст. 142, 143) та ін. Проте в тексті розділу немає згадок щодо участі в діяльності місцевого самоврядування партій, що закономірно відображає особливості їх взаємин.

Конституцією України встановлено, що «виключно законами України визначаються», зокрема: «11) засади утворення і діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян, засобів масової інформації <...> 15) засади місцевого самоврядування <...> 20) організація і порядок проведення виборів і референдумів» (ч. 1 ст. 92) [2]. З огляду на предмет дослідження звернемося до базових законодавчих актів – Закону України «Про політичні партії в Україні», Виборчого кодексу України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закону України «Про статус депутатів місцевих рад».

Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 (з наступними змінами), попри критику в політикумі й численні спроби оновлення, є важливим, оскільки в Україні станом на 01.01.2022 зареєстровано 370 партій, що є одним з найвищих показників серед європейських держав. Виокремимо положення, норми та приписи, які регламентують взаємовідносини партій і ОМС. Насамперед це ст. 4 «Гарантії діяльності політичних партій», у якій декларовано, що «політичні партії є рівними перед законом» (ч. 1), а тому «органам державної влади, органам місцевого самоврядування, їх посадовим особам заборонено виокремлювати у своєму ставленні певні політичні партії чи надавати їм привілеї, а також сприяти політичним партіям, якщо інше не передбачено законом, у провадженні їх діяльності» (ч. 2); «втручання з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування або їх посадових осіб у створення і внутрішню діяльність політичних партій та їх структурних утворень забороняється, за винятком випадків, передбачених цим Законом» (ч. 3) [5]. Ст. 12 цього Закону визначає права партій – одним з основних є право брати участь у виборах «органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб» (п. 2 ч. 1) [5]. Демократичними є надані партіям гарантії свободи опозиційної діяльності, а саме брати участь в обговоренні, оприлюднювати й обґрунтовувати критичну оцінку дій і рішень органів влади; вносити до ОМС пропозиції, які обов'язкові для розгляду відповідними органами в установленому порядку (ч. 2). Водночас закон забороняє здійснення внесків на підтримку партій «органом державної влади та органами місцевого самоврядування» (п. 1 ч. 1 ст. 15) [5].

Детально регламентує порядок участі партій у формуванні ОМС Виборчий кодекс України, прийнятий Верховною Радою України VIII скликання 11.07.2019 (після подолання вето Президента України – 19.12 того ж року парламентом IX скликання) [1]. Кодекс визначає, зокрема, роль і гарантії участі партій у формуванні складу представницьких органів і виборних осіб місцевого самоврядування. Відповідні приписи є по всьому тексту Кодексу й цілісно сформульовані у книзі V «Місцеві вибори». Із загальних насамперед гарантоване ст. 11 право громадян України висувати кандидатів на виборах, яке реалізується ними через політичні партії та їхні місцеві організації або шляхом самовисування у порядку, встановленому цим Кодексом [1].

Політичний плюралізм і багатопартійність названі в переліку основних засад виборчого процесу (п. 4 ч. 1 ст. 21). Партія (організація партії), яка висунула кандидатів на відповідних виборах, є суб'єктом виборчого процесу (п. 3 ч. 1 ст. 22). Суб'єктом є також зареєстрований офіційний спостерігач від кандидата чи партії (організації партії) (п. 5) [1].

Реалізація рівного виборчого права передбачає, що «усі партії (організації партій), які набули статусу суб'єкта виборчого процесу відповідно до цього Кодексу, мають рівні права і можливості брати участь у виборчому процесі відповідних загальнодержавних (відповідних місцевих) виборів у порядку та в межах, встановлених цим Кодексом» (ч. 4 ст. 12) [1], і ця рівність забезпечується, зокрема, рівним і неупередженим ставленням ОМС до партій (організацій партій) – суб'єктів відповідного виборчого процесу; заборонаю використання для фінансування передвиборної агітації інших коштів, крім коштів виборчого фонду партії (кандидата, організації партії); рівним і неупередженим ставленням засобів масової інформації, інформаційних агентств до партій (організацій партій) (ч. 5 цієї ж ст.). Кандидати, партії (організації партій) можуть вільно вести передвиборну агітацію з дотриманням вимог цього Кодексу (ч. 2 ст. 14). Водночас Кодекс забороняє членам виборчих комісій, сформованих за поданням партій, «агітувати за чи проти кандидатів на відповідних виборах, а також публічно оцінювати діяльність кандидатів, партій (місцевих організацій партій) – суб'єктів виборчого процесу» (ч. 6 ст. 38) [1].

Перспективи модернізації виборчого процесу закладені у ст. 18 Кодексу, що передбачає можливість використання інноваційних технологій. ЦВК, окружні та територіальні виборчі комісії (за рішенням ЦВК за наявності технічної можливості) «забезпечують взаємодію з партіями (організаціями партій), кандидатами з питань застосування інноваційних технологій, передбачених цим Кодексом, за допомогою електронних сервісів...» (ч. 8) [1].

Кодекс чимало уваги надає вимогам до участі партій у здійсненні передвиборної агітації (ст. 51–57 розділу VIII), статусу й діяльності офіційних спостерігачів (ст. 58, 60 розділу IX). Цікаво, що Кодекс передбачає оскарження у встановленому порядку не тільки неправомірних рішень чи дій партії (організації партії), громадського об'єднання, їх посадових осіб чи повноважних представників, що стосуються виборчого процесу, а також їх бездіяльності (п. 3–5 ч. 2 ст. 64). Водночас сама партія, як суб'єкт виборчого процесу, її офіційні спостерігачі є «суб'єктом звернення до виборчої комісії зі скаргою» (п. 2 і п. 3 ч. 1 ст. 65). Вимоги до змісту і форми такої скарги поданої від партії визначені в ч. 5 ст. 67 [1].

Цілісно норми та приписи щодо участі партій у формуванні складу представницьких органів і виборних осіб місцевого самоврядування зведені в книзі четвертій «Місцеві вибори» Виборчого кодексу України. Вихідним є положення ч. 2 ст. 192, згідно з яким «вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, районних у місті рад, а також депутатів міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше) проводяться за системою пропорційного представництва за відкритими виборчими списками місцевих організацій партій (далі виборчі списки) у територіальних виборчих округах, на які поділяється єдиний багатомандатний виборчий округ, що збігається з територією відповідно Автономної Республіки Крим, області, району, міста, району в місті, села, селища згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією міської, сільської, селищної територіальної громади» [1]. Саме місцеві осередки партій є суб'єктами формування територіальних виборчих комісій, порядок утворення яких детально прописано у ст. 203, дільничних виборчих комісій – у ст. 204. Кодекс передбачає реєстрацію виборчими комісіями уповноважених осіб і офіційних спостерігачів за поданнями місцевих партійних осередків; кандидатів і їх довірених осіб.

Статті 209, 213–215 детально визначають порядок фінансування місцевих виборів, зокрема, за кошти власних виборчих фондів організацій партій, які висунули виборчі списки кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови; порядок формування й використання виборчих фондів [1].

Окремий розділ (ст. 216–231) Кодексу визначає порядок висунання кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови місцевими осередками партій, їх реєстрації та ін. Законодавець випишує вимоги до інформаційного забезпечення місцевих виборів партіями з використанням інформаційних плакатів і буклетів (ст. 233–235). Кодексом визначені гарантії діяльності у виборчому процесі організацій партій, кандидати в депутати від яких зареєстровані у єдиному багатомандатному виборчому окрузі, їх представників, уповноважених осіб (ст. 236); статус і повноваження офіційних спостерігачів (ст. 239); особливості внесення відомостей про місцеві осередки партій до виборчих бюлетенів (ст. 241); організація і порядок голосування (ст. 248); порядок підрахунку голосів на виборчій дільниці (ст. 250); оформлення протоколів за результатами голосування (ст. 251). Складною є процедура встановлення підсумків голосування на місцевих виборах (ст. 255, 256), розподілу виборчої квоти (ст. 257) та встановлення кількості мандатів, отриманих територіальними виборчими списками кандидатів від організацій партій (ст. 258). На їх підставі визначаються депутати, обрані в територіальних виборчих округах (ст. 259), і встановлюється кількість мандатів та визначення депутатів, обраних у єдиному багатомандатному окрузі (ст. 260) [1]. Зауважимо, що у 2020 р. статті 261–267, а також 270–277 було видалено з Виборчого кодексу. Натомість певні зміни були внесені до низки законів України, що регламентують виборчі правовідносини.

Натомість у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР (з наступними змінами) партії згадуються тільки у двох випадках, по-перше, у контексті вимог до проведення першої сесії новообраної місцевої ради (ч. 3 ст. 46) [4]. По-друге, їх участь у реалізації регламентованої ст. 79 процедури дострокового припинення

повноважень сільського, селищного, міського голови: «...рішення про відкликання сільського, селищного, міського голови за народною ініціативою приймається за зверненням територіальної виборчої комісії вищим керівним органом партії, від місцевої організації якої його обрано» (п. 8 і п. 11 ч. 1) [4].

Детально ця процедура прописана в Законі України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11.07.2002 (з наступними змінами). Насамперед звернемо увагу, що законодавець зобов'язує депутата місцевої ради у виборчому окрузі «підтримувати зв'язок з виборцями, місцевою організацією політичної партії, яка висунула його кандидатом у депутати місцевої ради, відповідною територіальною громадою, а також громадськими організаціями, трудовими колективами підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, органами місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади, розташованими на відповідній території» (п. 1 ч. 1 ст. 10) [7]. Участь партій у формуванні та функціонуванні місцевих рад регламентована ст. 26 і 27. Партійна належність членів групи є визначальною для утворення й формування складу депутатських груп (ст. 26). Ще у 2010 р. до цього Закону було внесено зміну, за якою «депутатські фракції місцевих рад формуються на партійній основі депутатами місцевих рад (крім депутатів сільських, селищних рад)» (ч. 1 ст. 27) [7]. Ч. 2 цієї статті передбачає, що «депутати сільських та селищних рад на основі єдності поглядів або партійного членства можуть об'єднуватися у депутатські фракції місцевих рад. До складу депутатських фракцій можуть входити також позапартійні депутати сільської та селищної ради, які підтримують політичну спрямованість фракцій» [7]. 2020 р. сформульовано чинну редакцію ст. 38 аналізованого Закону, яка регламентує процедуру внесення пропозиції про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, право на яку «мають місцева організація політичної партії, від якої його обрано депутатом, а також громадяни України, які є виборцями відповідного виборчого округу» (ч. 1). Важливим є застереження, що така пропозиція може бути внесена «не раніше ніж через рік з моменту набуття таких повноважень» депутатом. Тоді ж ст. 38 було доповнено ч. 9, якою визначено вимоги до скликання, проведення зборів (конференції) місцевої організації партії, від якої обрано депутата, щодо якого внесена пропозиція щодо відкликання за народною ініціативою, вимога до прийняття відповідного рішення. Ст. 39 містить детальний опис повідомлення місцевої організації партії до територіальної виборчої комісії про прийняте рішення, перелік документів про внесення пропозиції про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою. Ст. 40 регламентує порядок збирання підписів на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою виборцями, вимоги до форми підписного листа, встановлює обмеження щодо об'єктів такого збору [7].

Законодавець детально прописує у ст. 41 процедуру прийняття рішення про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, повноваження в цьому процесі територіальної виборчої комісії та партії. Крім процедурних питань, акцентуємо увагу на приписі частини сьомої, за яким «вищий керівний орган політичної партії розглядає звернення територіальної виборчої комісії <...> та приймає рішення про відкликання такого депутата за народною ініціативою або про відмову в задоволенні цієї пропозиції» [7]. Важливо, що при цьому законодавець надає реальні гарантії прав депутата місцевої ради при розгляді питання про його відкликання (ст. 48).

Проведені за Виборчим кодексом місцеві вибори дали можливість сформувати представницькі органи влади на основі запровадженого нового адміністративно-територіального устрою. Партійне структурування новообраних рад відображає результати виборів і здійснене суворо відповідно до вимог законодавства. Діяльність партій в ОМС є предметом окремого дослідження, тут же використаємо міркування прикарпатських науковців, які вважають, що «війна, яку веде держава-агресор Російська Федерація на нашій землі з 2014 року, стала тяжким випробуванням на стійкість і для системи місцевого самоврядування. Остання довела

свою здатність мобілізувати ресурси територіальних громад на перебудову їх життя в умовах воєнного стану, надання всебічної допомоги Збройним силам України, відбудову зруйнованої окупантами інфраструктури, вирішення повсякденних проблем членів громад і внутрішньо переміщених осіб. Повномасштабне вторгнення відтермінувало завершення реформи децентралізації, яке потребує і внесення змін до законодавства щодо децентралізації влади» [3, с. 195].

Запроваджений у державі правовий режим воєнного стану в умовах повномасштабного вторгнення з 2022 р. унеможливив проведення проміжних місцевих виборів місцевих виборів, оскільки приписи ч. 1 ст. 19 «Гарантії законності в умовах воєнного стану» Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2016 прямо забороняють «проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування» [6]. Місцеві вибори згідно з вимогами ч. 2 цієї статті повинні бути призначені Верховною Радою України «не пізніше ніж у дев'яностоденний строк з дня припинення чи скасування воєнного стану» [6]. Проведення чергових місцевих виборів, а також позачергових на деокупованих територіях залежить безпосередньо від досягнення нашої Перемоги. Сподіваємось, і партії в повоєнній Україні стануть іншими, наповнять свою діяльність первісним призначенням.

Висновки. Здійснення реформи децентралізації, розширення демократичних засад управління суспільством, впровадження нового виборчого законодавства безпосередньо об'єктивується рівнем участі партій у формуванні складу представницьких органів і виборних осіб місцевого самоврядування, їх функціонування. Партії сприяють формуванню й вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах. Ці засадничі положення закріплені чинною Конституцією України, конкретизовані в низці законодавчих актів України, які регламентують діяльність партій, їх участь у місцевих виборах, формуванні ОМС. На формування правових засад цих процесів істотно впливає політична складова, що є наслідком неоднозначного сприяння політикумом і суспільним загалом демократії та її інститутів, перманентних політичних криз і проблем внутріполітичного характеру, обтяжених умовами збройної агресії РФ проти України, правового режиму воєнного стану. Незважаючи на комплексний характер регулювання, залишаються невирішеними підказані національним і зарубіжним досвідом проблеми залучення до місцевих виборів більш значного числа офіційно зареєстрованих осередків партій. Усе ж чинне законодавство створює достатні правові підстави для реалізації партіями свого призначення, участі у виборах, формуванні представницьких ОМС та їх ефективної діяльності. Проте нормативно-правове регулювання діяльності партій вимагає певного оновлення, чого потребуватиме проведення перших повоєнних місцевих виборів. Доцільним видається й критичне запозичення досвіду зарубіжних країн, насамперед держав – членів ЄС, на шляху реалізації європейських прагнень України – набуття повноправного членства у євроспільноті, вивчення практики здійснення процедур на всіх стадіях виборчого процесу.

Література:

1. Виборчий кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 19 грудня 2019 року № 396–ІХ. *Відомості Верховної Ради України*, 2020, № 7, № 8, № 9. Ст. 48; поточна ред. – ред. від 31.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення 25.08.2024).
2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*, 1996. № 30. Ст. 141; поточна ред. – ред. від 01.01.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 25.08.2024).
3. Монолатій І. С., Дерев'янка С. М. Модель місцевого самоврядування Республіки Польща: досвід для України. *Держава і право* : зб. наук. пр. Вип. 92 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2022. С. 194–214.

4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. *ВВР*, 1997. № 24. Ст. 170; поточна редакція – ред. від 10.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення 25.08.2024).

5. Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2365–III. *ВВР*, 2001. № 23. Ст. 118; поточна ред. – ред. від 26.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text> (дата звернення 25.08.2024).

6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2016 р. № 389–VIII. *ВВР*, 2015. № 28. Ст. 250; поточна ред. – ред. від 27.07.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 25.08.2024).

7. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11 липня 2002 року № 93–IV. *ВВР*, 2002. № 40. Ст. 290; поточна редакція – ред. від 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text> (дата звернення 25.08.2024).

References:

1. Vyborchyi kodeks Ukrainy: Pryiniaty Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy 19 hrudnia 2019 roku № 396–IX [Election Code of Ukraine: Adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine December 19, 2019 No. 396–IX]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2020, № 7, № 8, № 9. Ст. 48; поточна ред. – ред. від 31.12.2023. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (date of access 25.08.2024) [in Ukrainian].

2. Konstytutsiia Ukrainy : Pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 roku [Constitution of Ukraine: Adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1996. № 30. Ст. 141; поточна ред. – ред. від 01.01.2020. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (date of access 25.08.2024) [in Ukrainian].

3. Monolatii, I.S., & Derevianko, S.M. (2022). Model mistsevoho samovriaduvannia Respubliky Polshcha: dosvid dlia Ukrainy [Model of local self-government of the Republic of Poland: experience for Ukraine]. *Derzhava i pravo* : zb. nauk. pr. Issue 92 / In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy. Kyiv : Iurydychna dumka. P. 194–214 [in Ukrainian].

4. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21 travnia 1997 roku № 280/97-VR. *VVR*, 1997. № 24. Ст. 170; поточна редакція [On local self-government in Ukraine: Law of Ukraine dated May 21, 1997 No. 280/97-VR. *VVR* 1997. No. 24. Art. 170; current edition]. – ред. від 10.08.2024. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (date of access 25.08.2024) [in Ukrainian].

5. Pro politychni partii v Ukraini [About political parties in Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 05 kvitnia 2001 roku № 2365–III. *VVR*, 2001. № 23. Ст. 118; поточна ред. – ред. від 26.12.2023. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text> (date of access 25.08.2024) [in Ukrainian].

6. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12.05.2016 № 389–VIII. *VVR*, 2015. № 28. Ст. 250; поточна ред [On political parties in Ukraine: Law of Ukraine dated April 5, 2001 No. 2365-III. *VVR* 2001. No. 23. Art. 118; current ed.] – ред. від 27.07.2024. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (date of access 25.08.2024) [in Ukrainian].

7. Pro status deputativ mistsevykh rad: Zakon Ukrainy vid 11 lypnia 2002 roku № 93–IV. *VVR*, 2002. № 40. Ст. 290; поточна редакція [On the status of deputies of local councils: Law of Ukraine dated July 11, 2002 No. 93-IV. *VVR* 2002. No. 40. Art. 290; current edition] – ред. від 31.03.2023. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text> (date of access 25.08.2024) [in Ukrainian].

Yuriy Lazoryshyn, Mykola Lutskyi. Participation of political parties in the formation of local self-government bodies: political and legal framework and expediency of their updating

The modernization of the local self-government system in Ukraine in the context of the decentralization reform objectifies and actualizes the need to study the role and participation of civil society institutions in this process. The current Ukrainian legislation assigns a significant role to political parties that contribute to the formation and expression of the political will of citizens and participate in elections. The purpose of the article is to analyze the political and legal framework for the participation of political parties in the formation of representative bodies and elected officials of local self-government. The author analyzes the provisions, norms and regulations of the Constitution of Ukraine and current legislative acts regulating the mechanism

of participation of political parties in the formation of local self-government bodies. The author emphasizes the political aspects of the formation of the legal framework and the peculiarities of its implementation during local elections under the proportional electoral system. For this purpose, the author uses the comparative legal method and methods of political science research, which made it possible to highlight the peculiarities of political parties' activities in the formation of the local self-government system and to outline the prospects for updating its political and legal framework. The activities of political parties are analyzed through the prism of their effectiveness in the context of decentralization reform and local elections. The author characterizes the peculiarities of legal regulation of the activities of local party branches under martial law. The author expresses views on the legal grounds and political expediency of updating the legal regulation of political parties' activities. The author emphasizes the expediency of critical borrowing of the experience of foreign countries, primarily the European Union member states.

Key words: *civil society, decentralization of power, local self-government, local elections, local self-government bodies, political institutions, political parties, proportional electoral system.*

Відомості про авторів:

Юрій Лазоришин – здобувач наукового ступеня доктор філософії за спеціальністю 052 «Політологія», Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Микола Луцький – здобувач наукового ступеня доктор філософії за спеціальністю 052 «Політологія», Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.